

Skup 2006

Journalist: Sissel Wessel-Hansen

Fotograf: Torgrim Rath Olsen

Publisert: Bladet Nordlys, 25. juli 2006

Adresse: Bladet Nordlys, Postboks 2515, 9272 Tromsø

Nordlys telefonnummer: 07760

Journalistens mobil: 91848112

Fotografens mobil: 91819009

Rødt gull, svart marked

Her får en torgselger i Tromsø levert 320 kilo reker fra rekebåter i Lyngen. Over halvparten går rett på det svarte markedet.

Innledning

– Den der får duge, sa jeg til fotograf Torgrim. Vi sto på i kafeen på fergen som går mellom Breivikeidet og Svendsby i Troms. Båten hadde kurs for Svendsby i Lyngen. I en vinduskarm i kafeen lå en gjenglemte caps. På den mørkeblå capsen sto det Traktor City med gul skrift. Det var den som fikk duge som forklledning for Torgrim, som etter over 20 år i Nordlys er et kjent ansikt for mange. Vi var på vei ut til en kai noen mil unna fergeleiet. Vi skulle spane. Målet var å avdekke om tipset som var gitt til Nordlys stemte: Var det slik at det foregikk stortilt svart salg av reker. Og at rekebåter, transportører og torgselgere var involvert?

Det var det som var vår problemstilling i saken. Det hele startet med et tips. Tipset ble gitt til journalisten en drøy uke før reportasjen var oppslagssak i Nordlys. Tipseren påsto at det var tilfelle. Det hadde personen hørt rykter om via folk i bransjen. Problemet med dette var ikke bare skattesvindelen i seg selv. Resultatet var, ifølge tipser, at båter solgte reker til torgselgere som solgte svart fangst i byen framfor å levere reker til godkjente mottakere. Dermed sto mange rekedisker i byens butikker tomme i på de beste salgsdagene (fredager og lørdager).

Framgangsmåte

Vårt kjennskap til rekehandelen var dårlig. Den begrenset seg til at vi selv som kunder hadde kjøpt noen kilo til loffen ved anledninger. Dermed startet vi arbeidet med å sette oss inn i lover og regelverk for levering og salg av reker. Vi hentet ut informasjon fra Norges Råfisklag, Fiskeridirektoratet og Norske Sjømatbedrifters Landsforening (NSL). Vi fikk vite at det bare er lovlige mottakere som kan ta imot reker fra rekebåtene. Rekebåtene er pliktig til å føre all fangst av reker som tas opp over seddel. Godkjente mottakere er pliktig til å bokføre all fangst som kjøpes og selges videre.

Vi skaffet oss liste over hvilke bedrifter som var godkjente mottakere i Tromsø-regionen. Ut fra samtaler med dem, fant vi ut hvilke båter som leverer reker til godkjente mottak. Ved hjelp av samtaler med folk i bransjen, fikk vi også vite når og hvor reker ble levert, hvilke biler som ble brukt som transportører fra rekebåtene til grossistene. Vi fikk også vite mulige steder for overlevering. Gjennom samtalene kom det fram at flere grossister og butikker som selger reker i Tromsø, hadde mistanke om at noen svindlet – og da særskilt én torgselger som drev i stor skala i Tromsø med salg fra både salgsbåt og salgsboder fra flere steder i byen. Vi valgte å se nærmere på denne ene torgselgerens virksomhet.

Ved innkjøringen til Tromsø ligger en stor parkeringsplass som kalles Vekta. Dette stedet ble anvist som mulig leveringssted fra en transportør til denne torgselgeren. Telefoner til folk i bransjen ga oss en viss peiling på hvilke tidspunkt som var sannsynlig for levering på parkeringsplassen. Flere kvelder kjørte vi ut til parkeringsplassen og ventet. Hver kveld rett før ni, kjørte en hvit varebil inn på plassen. Der sto en annen ventende varebil. I løpet av få minutter ble kasser levert fra én bil til en annen. Den ventende bilen var torgselgeren – som kjørte rett hjem med reke etter overlevering. (Med Nordlys på hjul).

Vi visste nå hvilke aktører som var godkjente mottakere fra båtene. Dermed ble oppgaven å finne ut om samtlige kasser med reker som ble levert på parkeringsplassen, var registrert gjennom en godkjent mottaker. For å finne det ut, telte vi antall kasser som ble overlevert på møteplassen på kveldene. Dette førte vi logg på. Dagen etter ringte vi opp de godkjente mottakerne og sjekket hvor mange kasser denne torgselgeren hadde kjøpt gjennom dem. (Rekekassene var ikke fysisk innom de godkjente mottakerne). Det viste seg at torgselgeren mottok langt flere kasser fra båtene enn det som gikk som registrert salg gjennom de godkjente mottakerne fra rekebåtene.

De store salgsdagene for reker på sommeren er fredager og lørdager. Både på torg og i butikk. Ifølge det opprinnelige tipset ble reker solgt fra torgboder uten at selgere benyttet kassaapparat eller annen form for registrering av salget. Vi benyttet helgedager til å fotodokumentere salget på torget – og fulgte da opp bodene til den aktuelle torgselgeren. Våre observasjoner viste også at flere av kassene med reker sto i lang tid uten nedkjøling. Selgerne var ikke utstyrt med kassaapparater.

I løpet av noen kvelders spaning og telling, følte vi oss temmelig sikker på at rekemarkedet inneholdt snusk. Vi visste tidspunkt for fergeavgang der transportbilen daglig benyttet. Vi hadde også funnet ut navn på båter som leverte til denne bilen. Nå måtte overleveringen dokumenteres med foto. Det var derfor vi sto på fergen denne julidagen. For å fotografere de svarte rekes ferden fra hav til kunde. Forkledning til det velkjente hodet til fotografen hadde vi glemt.

– Du skulle hatt på deg litt forkledning, Torgrim, slik at vi ikke blir avslørt.

– Å, fan, det har jeg ikke tenkt på.

Like etterpå så vi den: Capsen. Ikke så kul, nei. Men vi var veldig fornøyd med å finne den. Med bremmen godt ned i panna, var Torgrims identitet forhåpentlig skjult.

Vi fikk bildene vi håpet på. Noen dager seinere sto saken på trykk i avisen over tre sider. I saken kommer det fram at dette ikke var et problem unikt for Tromsø. Noen kontrolltelefoner til andre registrerte mottakere i fylket, viste at det var en kjent sak at det foregikk svart handel i markedet også andre steder. Ifølge Norske Sjømatbedrifters Landsforening skjer dette over hele landet. Foreningen anslår at svartsalg av fisk og skalldyr på landsbasis utgjør 500 millioner kroner. I intervju med Nordlys lovet myndighetene aksjoner. Og innrømmet at kontroll av rekefisket ikke prioriteres.

– Man prioriterer det som er viktigst for ressursene. Men i utgangspunktet er reglene klar i Råfiskloven: All fisk skal omsettes gjennom salgsorganisasjon, sa Fiskeridirektoratets regionleder Arne Luther.

Etter at telling og spaning var unnagjort – og fotodokumentasjon var trygt i hus, tok vi kontakt med torgselgeren. Han nektet først. Men da han hørte at vi hadde klare tall for antall kilo reker som var registrert gjennom mottaker – og tall på antall kasser han hadde mottatt fra båtene, innrømmet han at han drev deler av omsetningen svart.

Metode:

Metoden er i all enkelhet spaning. Samt telling. Og fotografering. Det med tellingen gikk greit. Det var bare å telle kasser og kontrollere opp mot antall registrerte kilo reker. Det var langt mer krevende med spaningen. Som da vi sto på et heller øde kaiområde i Lyngen. Måsene hang i lett vind over havflaten. Det var dem, tre fiskere på kaia som ventet på rekebåtene som skulle komme inn – og Nordlys. Hva var den naturlige grunnen til at en mann og en kvinne skulle stå der i en sølvgrå Toyota Avensis. Vi vurderte å spasere fram og tilbake på kaia hånd i hånd. Som et forelsket par. Torgrim snakker østlandsk og kunne nok passere som turist på reise i Nord-Norge. Det var ikke en lett sak å få det til å se helt naturlig ut at vi befant oss på et øde sted. Noen skjulesteder var det ikke å oppdrive. Så kom båtene inn. Vi hadde sjekket registreringsnummer på båtene for å være sikre på at vi ikke tok bilder av feil båt. Fotograferingen ble gjort gjennom bilvinduet med telelinse. For å ikke vekke mistanke, ble det også tatt bilder av måser, fjell, journalisten etc. I det båten la til kai gikk vi bort til fiskerne og de ventende aktørene på kaia. Vi stilte spørsmål om det var noe sted man kunne kjøpe øl i området – samtidig som vi observerte at kasser med reker ble lempet over i bil. Slik kom vi i prat med dem. Rekekassene som lå om bord i båten var merket med en av de registrerte grossistenes forretningslogo. Seinere viste det seg at denne grossisten ikke hadde kjøpt en eneste kasse fra båten denne dagen. Da grossisten ble kjent med dette, reagerte han. For dagen etter sto torgselgerens unge selgere ved salgsboder og solgte reker som ikke var nedkjølt. Med logoen til denne forretningen.

– Det kan gå ut over mitt firma om rekene blir fordervet av å stå i sommertemperatur i flere timer slik at rekene blir fordervet, sa han.

Etter fotograferingen la vi oss på hjul etter bilene (etter at vi hadde fått beskjed om at øl måtte vi til Tromsø for å skaffe oss på denne tiden av døgnet.) – og sikret bilder fra fergeturen og seinere leveringen på parkeringsplassen rett utenfor Tromsø. Bildene av rekekassene i bilen med logo var en av flere viktige bilder som ble tatt i løpet av arbeidet med saken.

Kildebruk

Det fleste kildene i saken ble naturlig nok grossistene og de ulike forretningseierne i byen. Viktige kilder var også grossister på andre steder i Nord-Norge som tydelig ytret at dette ikke er et problem unikt for Tromsø.

Tidsbruk

Saken sto på trykk midt i ferieavviklingen i Nordlys. Det var knapphet på tid til å jobbe full tid med saken. Det meste av arbeidet ble gjort utenfor ordinær arbeidstid. Spaningen og tellingen fant sted på kveldene – og var unnagjort på rimelig kort tid. Alt i alt brukte vi omtrent fem fulle arbeidsdager på arbeidet – spaning inkludert.

Erfaringer

Vi føler at saken ga raske resultater i form av innrømmelse ut fra at vi hadde et godt samarbeid som team. Fotoet ble enormt viktig i denne saken da det var våre "bevis" mot aktørene. Dette ble vårt lille spennende og litt hemmelige prosjekt. Få kolleger var informert om hva vi arbeidet med. Vår erfaring ble at tilstedeværelse (uten at den ble oppdaget) ikke var så tidkrevende, men effektiv. Journalisten mottok to trusler per telefon i etterkant av publiseringen. Vi ble bedt om å holde seg unna næringen. Begrunnelsen fra de som ringte var at avisreportasjene var med på å ødelegge næringen. Som den ene sa: Uten at man kan levere litt ekstra utenom bok, forsvinner hele næringen. Tilbakemeldingen fra næringen var at saken

skapte veldig mye uro og mistenkeliggjøring. I ettertid har tilbakemeldingene vært at den aktuelle selgeren nå kjøper langt større kvantum reker fra de ulike grossistene.

Tromsø 11.01.2007
Sissel Wessel-Hansen

Torgrim Rath Olsen